

■ article

REVISTA D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA CATALANA,
Volum I, Número 2, 2011 | Print ISSN 2014-1572 / Online ISSN 2014-1564
DOI 10.2436/20.3001.02.29 | Pp. 147-157
<http://revistes.iec.cat/index.php/JOCIH>

L'ànima de la terra i el valor de l'art

Joan Miró, Rodolf Llorens, Antoni Tàpies, Eduard Nicol...

Joan Cuscó i Clarasó

Societat Catalana de Filosofia
IEC, Barcelona
jcusco@vinseum.cat

resum

En aquest treball es posa costat per costat la filosofia i la creació artística a la Catalunya del segle XX. Cal copsar com l'art i la filosofia són capaços de generar i de compartir pensament i expressió: una mirada i una comprensió singular de la realitat. I aquesta és una reflexió cabdal per a comprendre la nostra època i per reflexionar sobre el sentit i el valor de l'art i de la filosofia, de l'humanisme i de la condició humana, en una societat abocada al soroll, a les urgències i al no diàleg.

paraules clau

Art, creació, Eduard Nicol, Antoni Tàpies, filosofia catalana, Joan Miró, Josep Soler, Rodolf Llorens.

Quin és el sentit de l'art? Què ens aporten les idees estètiques? Hi ha una visió compartida sobre aquestes qüestions en la cultura catalana del segle XX? Quins filòsofs, pintors i músics ens aporten pautes per respondre a aquestes preguntes? Què ens diu del nostre present? Com són els lligams entre la filosofia i l'art? Heus aquí algunes de les preguntes que trobaríem en les inquietuds que ens mouen a investigar i a reflexionar sobre el tema i a escriure aquest article¹. A una reflexió que és: pensar en bona companyia el nostre món i a nosaltres mateixos.

1 Article que continua alguns dels nostres darrers treballs, entre els quals: «Eugeni d'Ors i la Filosofia com a música» (*Quaderns de Ciència i Filosofia*); «Manuel Milà i Fontanals, poeta» (*Serra d'Or*); «Joaquim Ruyra i l'estètica. La imaginació, la ciència i la creació» (*Revista de Catalunya*), «Consideracions sobre la bellesa en l'estètica catalana contemporània» (*Col·loquis de Vic*, 14), «Lo real, lo irreal i lo humano. Releer a Zubiri» (*Cuadernos Salmantinos de Filosofía*) i «Europa en la filosofia d'Eugeni d'Ors. Continent o contingut?» (*Col·loquis de Vic*, 15).

Els artistes i els filòsofs treballem a partir del llenguatge. D'un llenguatge que, com dirà Nicol, és expressió perquè l'ésser humà viu abocat a l'expressió. Tenim necessitat de l'expressió per a viure i per a ésser: «Cada lengua es virgen y procreadora a la vez. Es un organismo, un ser vivo; [...] Los hombres se *encuentran* con lo que aparece una lengua *hecha*, y que sin embargo se está *haciendo*. [...] La diversidad de las lenguas es la mayor riqueza de los hombres; es un hecho literalmente poético que no acaba nunca. Las lenguas son maneras distintas de ser hombres. [...] Con la palabra, un ser vivo empieza a ser hombre» (Nicol, 2007: 72-73). L'ésser humà parteix d'una insuficiència ontològica que l'obliga a cercar i a crear sentit i valor, a comprendre i a fer-se intersubjectiu per afirmar-se i compartir. I a fer que aquest sentit i aquest valor siguin «procés de vida». En paraules d'Antoni Tàpies: «la necessitat d'entendre'm a mi mateix i d'entendre també tota la vida. Crec que és un sentiment que ha perdurat. Entendre la pintura o l'art en general és una manera d'arribar-se a conèixer millor i d'ultrapassar la consciència habitual de la vida ordinària en profit d'un estat més profund, a fi d'entreveure la realitat global» (Tàpies, 2008: 319).

El llenguatge no és mera comunicació o transmissió d'informació o d'idees. El llenguatge és un procés viu i de vida. El llenguatge és viure i comprendre. Creació i seducció. Cada parla, cada metàfora ens obre a una manera de comprendre i de compartir. Ho diu Jean Baudrillard després de les aventures postmodernes: «La funció del llenguatge i dels signes no és comunicar o informar, o bé transmetre –tot això és secundari–, és captivar. [...] L'intercanvi simbòlic és la seducció mateixa» (Baudrillard, 2010: 24-25). Ho defensà Joan Maragall en parlar de la «paraula viva», de la necessitat de la poesia per fugir de la inèrcia i dels automatismes de la vida, i del pensament com a procés d'espirtualització de la matèria (idees que després van recollir d'Ors, Pujols i Roura-Parella).

Per a Nicol la paraula ens converteix en creadors a través de l'expressió a què es veu abocat el nostre mode d'ésser per a desplegar-se (formar-se i transformar-se). Joan Maragall parla de l'espirtualització de la matèria perquè considera que cal resoldre l'escissió entre cos i consciència i relligar el coneixement del concret amb allò que és universal. Jaume Serra Hunter sosté que: «L'esperit [...] [és] la realitat fonda, [...] l'arrel de les arrels de tot el que som i vivim. Humanitzar la ciència i espirtualitzar la vida són dues coses solidàries en el pensament contemporani» (Serra, 1934: 149). I per a Joaquim Xirau una cultura forta ha de disposar d'un coneixement filosòfic que ens descobreixi el valor de la realitat i el sentit de la pròpia vida perquè el deure de l'ésser humà és arribar a realitzar la seva plenitud humana. I aquestes són pautes que trobem ben presents en els artistes i en els filòsofs i pensadors catalans (i aquest és el veritable sentit del seny). En Antoni Tàpies i Francesc Pujols ens remetem a una volguda reinterpretació del pensament català des de Lull. Per a Tàpies (seguint el mestratge de Ferrater

Mora) escriu: «com observa amb encert Ferrater Mora, en el misticisme no es tracta d'eliminar el món, sinó d'il·luminar-lo. [...] Ramon Llull és el gran model de místic i ensems de científic, de filòsof i de poeta, de contemplatiu i d'home d'acció» (Tàpies, 2008: 257). I, sobretot en el cas dels artistes (Joan Maragall, Antoni Tàpies, Josep Soler) aquest procés d'espirtualització de la matèria és un procés en què l'impuls eròtic ve acompanyat del dolor.

En l'expressió i gràcies a ella, doncs, l'ésser humà es fa cada dia més humà. Comparteix un logos en què ha d'adquirir veu pròpia. S'obre a un diàleg interdisciplinari (entre les arts, les ciències i la filosofia) per a conèixer millor la realitat i a si mateix i per anar, com diu Tàpies, a una «consciència més plena». Per a humanitzar-se i per actuar.

El segle XX, però, ha estat el segle de les guerres mundials i civils i de l'holocaust. Quan el projecte il·lustrat i la idea de progrés del XIX ha quedat ensorrada. El moment històric en què ha calgut replantejar l'historicisme per aconseguir una visió del temps qualitatiu de la vida. Per tant, els filòsofs i els artistes s'han hagut de replantejar la idea de la «consciència plena» o de «l'espirtualització de la matèria».

A Catalunya, i d'ençà de Joan Maragall, aquesta consciència crítica de la realitat s'ha anat desplegant. Ho ha fet a través d'Eugeni d'Ors i d'Antoni Tàpies. Ells (com a Alemanya Benjamin, Scholem i Rosenzweig) cerquen, fracassada la visió lineal de la història, del temps i de la memòria: l'àngel de la història (de la vida). L'àngel de cada instant. I això passa quan ha caigut el concepte de civilització clàssic. D'Ors ho dramatitza bé a través de la voluntat de ser enterrat a Vilafranca del Penedès (resolent la filosofia en la música) i Tàpies (després de veure que calia demolir la sobrevaloració de l'ésser humà, destruir-la junt amb tot l'humanisme en el sentit occidental del concepte) va portar al màxim grau d'abstracció de la figura humana, la qual, a partir del anys seixanta: «apareix il·luminada amb una altra llum. Una llum digna que dissol l'home en l'univers total. És una cosa que a poc a poc va adquirir molta importància, com una mena de teló de fons en tota la meua feina. Vaig voler mostrar que estem units a cada detall, cada cosa, a cada arbre, cada animal i cada muntanya de la natura. L'home és una mena de desenvolupament natural d'aquest ordre primitiu» (Tàpies, 2008, p.322). Xènius, Tàpies, Torres Garcia (com De Chirico a Itàlia), no eliminen la figura humana sinó que la dissolen en l'àngel: «es tractava de transformar-la i de dissoldre-la en la matèria còsmica. Més que no pas desaparició, era una qüestió de transfiguració» (Tàpies, 2008: 323). També en la reflexió d'Octavi Fullat i en l'obra de Joan Roura-Parella la filosofia i l'humanisme es resolen en l'estètica, com passa en la música de Josep Soler (al rerefons de qual hi trobem Plotí, Plató, d'Ors, Gödel i Penrose). En un logos que ens obre la misteri i a la bellesa, a la unitat perduda (això sí, ho fan per mètodes, influències i disciplines ben diferents).

La filosofia i l'art, diran Llorens i Miró, és atrevir-se a pensar. Alliberar-se de tòpics i de prejudicis. Aprendre a viure i a tenir veu pròpia. Aprendre a fer-se responsables de la vida en una tasca que és constant i que, si l'acceptem, ja mai més no ens abandona perquè si defallim ja no som esclaus de la llengua dels altres sinó de la nostra: «Atrevámonos a subir a la montaña donde la Esfinge amante de la sabiduría todavía sale al paso de los caminantes. No para darle una contestación más sin equivocarnos una vez menos. Sino para respirar aire fresco y saludable, para desentumecer las piernas, para poder oxigenar los bronquios; y por el placer incomparable de poder dar una mirada atrás y contemplar el camino recorrido por los hombres perseguidos, hostigados y atormentados por la Esfinge y mutuamente despedazados con razonamientos. Miremos hacia atrás; pero, no como lo hacen los andariegos fatigados para justificar su cansancio y su falta de ánimo para proseguir la marcha; sino, al contrario: a fin de aumentar las fuerzas para afrontar las escabrosidades y asperezas que tenemos por delante» (Llorens, 2010: 182). I aquest és el repte que també llançà Josep Maria Terricabras fa ben pocs anys amb el llibre *Atreveix-te a pensar* (1998).

Cap artista crea des del no-res. L'art és arrelat i, al mateix temps, universal. És un esforç de comprensió i una mirada lúcida *en, de i des* de la realitat. I és poètic per l'esforç que suposa i pels horitzons que albira. Perquè cerca saltar el mur de la quotidianitat efímera i fer fructífer el pas per la vida. Enllaçar amb força el biològic i el cultural per a fer possible l'humanització de l'existència. Cada llenguatge és sensibilitat organitzada. Una manera de comprendre, de viure i de seduir. La pluralitat lingüística és la pluralitat de la vida que naix de la constitució biocultural del mode d'ésser humà.

Joan Miró ho té ben clar quan explica el rerefons de la seva vocació. Quan diu que el seu és art brolla d'un impuls artístic que naix en un impuls físic que s'aferra a la lluminositat de les terres tarragonines i de Mallorca dialècticament unit al cosmopolitisme de París. L'any 1920, i des de Mont-roig, Miró li diu a Picasso: «Europa y el campo. Dos excitantes a nuestra sensibilidad y cerebro». En aquest sentit, i seguint la filosofia de Ramon Turró i de Rodolf Llorens, per a Miró la força de l'art, de la poesia i de la filosofia, és una força «d'arrel fisiològica». Plenitud de vida que brosta de la lluita. Lluita i responsabilitat. No és una floritura elegant (un postís) sinó una branca que oxigena l'alè vital (el respirar). Com diu Dalí: «necessito el localisme de Portlligat; igual com Rafael necessitava el d'Urbino, per arribar al que és universal pel camí del que és particular» (Dalí, 2002: 83).

En humanitzar el local i l'individual a través de l'art hom s'obre a l'universal i al diàleg amb els altres. Hom parla amb veu pròpia, comparteix i contrasta el sentit i el valor de la vida. I per aquest motiu la reflexió sobre el temps i sobre com atorguem o aprehenem el temps-qualitatiu i irreversible és un tema constant (en el rerefons o ben explícit) de la reflexió estètica de Catalunya (Jo-

sep Soler, Joan Maragall, Eugeni d'Ors...). Conjuntament amb al centralitat de la noció de consciència, en la cultura catalana contemporània el tema del temps hi és transversal des dels treballs primerencs d'Eugeni d'Ors fins als darrers del compositor Josep Soler², passant per *Lo fugaz y lo eterno* (1942) de Joaquim Xirau³, pels treballs de Joan Roura-Parella sobre el sentit del temps al continent americà (1967) i per l'obra d'Eduard Nicol en què el temps és omnipresent (sobretot en treballs com *La agonía de Proteo*, 2004). I és un tema molt viu i important avui, fonamentalment pels avenços de les ciències físiques.

L'ésser humà és un mode d'ésser avesat a la paraula que naix del so, que trenca el silenci, que dona profunditat al silenci i que retorna al silenci. De la paraula que és expressió i que poetitza la realitat per humanitzar-la: per a viure amb més plenitud i per a desplegar-se. I la paraula genera un lligam entre el que és biològic i el que és cultural, entre l'individual i el col·lectiu. És procés de vida de la memòria i del temps. «Con el uso de la palabra, el hombre transforma la materia. [...] La ciencia lingüística es la biología del verbo. El verbo es historia» (Nicol, 2007: 74-75).

Del so en naix la paraula i, amb ella i per ella, la consciència i la inter-subjectivitat. La metàfora vital on hom crea, desplega i comparteix l'existència. L'ordre que esdevé expressió, cos i vestit compartit. I en l'establiment d'aquesta metàfora l'artista hi juga un paper fonamental ja que és capaç, a través del seu esforç maníac i vocacional, d'obrir i de fer més lúcida la nostra mirada i la nostra sensibilitat. Com recentment ha dit el filòsof Rüdiger Safranski, el filòsof i l'artista comparteixen l'esforç per trencar els límits de la metàfora obsoleta per crear una metàfora més forta i més oberta a generar nous processos de vida i de transformació. Comparteixen, com diria Nicol, que es formen i transformen constantment i que adquireixen una manera de formar-se i de transformar-se. Per això tots els autors citats defensen la paraula viva i els valors vius, la vida i l'expressió com a procés. Com a camí d'organització i d'autoorganització, d'evolució i de coevolució cap a la complexitat. Però el segle XX la vocació artística (filosòfica i científica) topa amb la mercantilització dels valors, de l'art i de les ciències. I topa amb una forta escissió entre la saviesa i la societat, entre l'educació, la política i l'economia. Amb la hiperrealització especulativa de la vida: «Pero los valores son los que, como ya directa o menos directamente lo constata Schönberg, han ido desapareciendo del mundo cultural de Occidente y, pretendiendo como se intenta desde ya hace tiempo, racionalizarlos, hacerlos

2 Vegeu: E. D'Ors (2009), *Las aporías de Zenón de Elea*. Madrid: Encuentro; J. Cuscó i J. Soler (1999), *Tiempo y música*. Barcelona: Boileau / Fundació de Música Contemporània.

3 Joaquim Xirau també tracta el tema de les dimensions del temps a *Amor y mundo* (Barcelona, 1983).

un simple dato más, se han ido despojando de aquello que los cohesionava y era su más íntima esencia y aquello que los mantenía como “objetos” vivos» (Soler, 1999: 21).

I és aleshores quan cal escoltar, una vegada més, Miró, qui dirà que a través de la metàfora la matèria adquireix vida i l'ésser biocultural (humà) és redescobreix a si mateix mentre redescobreix el lloc on viu i universalitza la seva mirada. No en va, en un entrevista amb C.J. Cela, digué: «La matèria no té fi, és com la terra. La matèria! Per dins l'esperit. Sense l'esperit no es pot fer res: és el secret és la guspira [...]. L'esperit és la naturalesa que tot ho vivifica»⁴.

Cal reaprendre a viure (reaprendre el *per què* i el *com* de la vida). Sabem que en un bon vi hi juguen un paper decisiu el clima, el terror i l'artesania. També per a un país són importants la geografia, l'economia i l'art. I de la mateixa manera que un vi o una llengua personalitzen la capacitat humana de viure (de mirar, d'aprendre i de compartir), una obra d'art parla d'un espai humanitzat des del concret universalitzant-se.

L'art naix de la mirada, de la reflexió i de la praxi que és possible per l'esforç de persones individuals. De l'esforç per concretar i per sintetitzar. Per la tasca constant de persones que assumeixen la memòria de l'espai que habiten perquè hi volen participar activament. De persones que fan l'esforç per parlar amb veu pròpia. Perquè la tradició és memòria viva (en moviment). De persones que fan l'esforç per fugir dels estereotips, dels prejudicis, de la massificació i de la voràgine de la vida quotidiana.

L'art naix amb generositat perquè és un esforç que, inevitablement, hom dóna als altres, i perquè reconeix aquells qui l'han precedit. Amb una generositat en què se cerca la vida en el seu màxim grau de plenitud. La vida per a fer-la més humana. Per, parafrasejant les paraules de Miró que hem citat, «espiritualitzar-la». I per a fer-ho cal humilitat, esforç i passió. Aquesta és la seva recepta! Angoixa i temperament: «la llevar deu formar-se dintre l'artista, com dintre la terra, per fructiferar», li diu l'any 1920 a Josep Francesc Ràfols. I per això els artistes catalans juguen amb avantatge en relació als altres ja que el seu medi els és hostil. L'artista malviu a Catalunya i hi és menystingut i per sobreposar-se a aquest fet cal adquirir una personalitat forta i cal molta constància i, això, al final, sempre va a favor de l'art: «la jove pintura catalana és millor que la jove pintura francesa [...]». Després d'aquest dolor i menyspreu serem més purs»⁵.

4 Citat per Montse Frisach a: «Miró» (*Avui*, 20 de desembre del 2008).

5 Totes les referències a la correspondència de Miró que trobareu en aquest article les podeu consultar al llibre: *Epistolari català. Joan Miró 1911-1945*. (Barcelona: Barcino, 2009).

La tasca de l'artista la comparteixen els filòsofs i els científics. Tots ells coincideixen en inquietuds, entusiasme i àmbit de treball. Perquè amb ells s'avança mirant endavant (essent creadors). I perquè el científic, el filòsof i l'artista, com dirà Pujols enfront del noucentisme de l'Ors, ha de tenir clar, que no podem deixar de costat la realitat. En paraules de Miró, que: «Tot està contingut dintre la realitat». Ja l'any 1904 (les paraules de Miró són del 1919) Pujols obre el seu llibre de poesia amb el sonet «A vós» dirigit a «la Realitat», en el qual hi llegim: «Jo faig el vostre gesto amb el meu cor, / com el fa l'encisador davant l'Encís, / I com davant lo Bell l'admirador, / que enclòs en el bell gesto es sent feliç [...]. Malgrat ser àvol com só, i aturmentat / per la condemnaió que tots portem, / vos veig a Vós, allà en la immensitat / de la vostra hermosura sense extrem / I és gran conhort, pels que aixís caminem, / veure-us a Vós, que sou la Realitat».

Quan fem dialogar aquestes persones obtenim un paisatge ric i complex. Un paisatge humà amb complicitats i diàlegs que ens fa més conscients de l'espai on hem nascut i on vivim. I a la Catalunya dels segles XX i XXI aquest diàleg és molt fructífer quan al costat de Miró hi posem Antoni Tàpies, Francesc Pujols, Miquel Barceló o Eulàlia Valldossera. Tots ells van fornint el mapa de la sensibilitat artística d'aquest país, i entre ells hi ha una xarxa d'interessants connexions que, al seu torn, fa xarxa amb científics i filòsofs i s'entrellaça amb lucidesa amb el seu context i amb el nostre present.

25 anys després de la seva mort, Joan Miró i Rodolf Llorens encara ens interroguen i posen contra les cordes (fan que la història sigui viva). Cada vegada que ens acostem a la seva obra la nostra consciència és interrogada per una mirada lúcida i senzilla (per un traç que a simple vista pot semblar-nos infantil). Per una mirada que ens desconcerta i que ens obliga a reflexionar sobre allò que ens envolta i sobre nosaltres mateixos. Alhora, l'obra de Miró ens obre les portes a una comprensió de l'art català contemporani i de les seves preocupacions i concepcions.

Miró és excepcional pel que fa i pel que reflexiona. Té clara la posició de l'artista en la societat contemporània i les dificultats de l'art. El traç enèrgic i alhora fràgil de Miró és el resultat d'un esforç titànic per aconseguir el màxim grau de llibertat i de síntesi per a transmetre la vibració que li ve de la realitat. Per aconseguir una obra en què les dialèctiques entre: (1) el concret i l'ideal; (2) la capacitat d'apressar la realitat i no caure en el dogma; i (3) la imaginació salvatge i el coneixement rigorós; es resolguin en «victòria».

«En mi va pesar molt Mont-roig, que és la terra. Mallorca és la poesia, és la llum», conta Miró. I és en aquesta dialèctica on la vibració, el moviment que dona veu a la vida creix (desplegant-se i replegant-se). On l'expressió és una simfonia de la complexitat que se'ns transmet, que ens parla i que ens interroga. I l'expressió és la materialització de la dialèctica esmentada, a la qual,

Miró, la situa: entre «l'extrem orgull» (que ens fa imaginar una obra que sempre ens sobrepassa) i «l'extrema humilitat» (que ha d'acompanyar la seva concreció). En paraules de Rodolf Llorens la «servidumbre y grandeza» de la filosofia, del pensament i de la creació humanes. Només arribarem a la grandesa si partim de la humilitat, a l'abstracció si coneixem el concret i al coneixement si acceptem l'ambigüitat. Miró parla «d'extrema humilitat» per arribar a «l'extrem orgull» i Rodolf Llorens de la «servidumbre» per arribar a la «grandeza». Evidentment, tots dos s'oposen al Noucentisme de d'Ors que parteix de la «grandesa de la intel·ligència». Miró i Llorens són autors que creuen en la dialèctica com a font de vida i que ni la realitat ni la consciència no són d'una sola peça (ni lineals). «Sólo los que han servido y combatido de verdad saben y pueden decir el valor y todo el mérito del adversario» o «palabras que no sean cartuchos sin bala. Que tengan la servidumbre de matar y la grandeza de defender la vida» són algunes de les conclusions del llibre *Servidumbre y grandeza de la filosofía* publicat a l'exili per Rodolf Llorens l'any 1949 (i reeditat aquest 2010 per Leonard Muntaner des de la pàtria de Miró). Per aquestes coses en gairebé tots els autors catalans hi ha una forta preocupació pedagògica i per l'educació, la qual dóna molta importància a l'esforç individual (al concret i al llenguatge). Fet remarcable en la tradició que aporten Ramon Turró, August Pi Sunyer, Rodolf Llorens i Joan Roura-Parella)⁶. «El saber de la Ben Nascuda és igualment útil, pràctic i aprofitable i sempre acompanyat d'emoció i de contingut humà. [...] Potser perquè és pràctica també és concreta. [...] Les coses clares i la xocolata espessa. Però més que clares i distintes, Eugènia vol que els idees siguin netes i determinades. [...] La intel·ligència de la Ben nascuda no es refereix a un concret simple i aïllat, que és una forma d'abstracció i simplificació pernicioso; sinó a un concret compost, complex, relacional, com les cireres dins la cistella [...]. Visió de conjunt.» (Llorens, 1977: 215).

L'art surt de la mirada filosòfica que l'òliva que ens mira en un dels quadres sense títol de Miró. L'òliva reflectida en aquesta tela sense data simbolitza la mirada humana capaç de cercar l'ànima de la matèria i de trencar, d'aquesta manera, el silenci de la realitat dotant-la d'expressió (com també passa al magnífic quadre «Personnage et oiseau dans la nuit»). En obres com aquestes Miró aconsegueix recuperar la «ingenuïtat» de la mirada de l'infant. Una mirada viva que s'interessa per tot el que l'envolta i per conèixer cada vegada més. Una mirada que, com bé ha escrit Giralte Miracle, ens retona a la fantasia dels infants i a la força de la imaginació humana, la qual es plasma en una poesia visual despu-

6 Sobre aquests assumptes recomanem la tercera part del llibre *La ben Nascuda* de Rodolf Llorens que és la rèplica que Llorens publicà l'any 1937 a *La ben plantada* de d'Ors. Val a dir que en concordança amb els filòsofs esmentats hi ha autors com Salvat-Papasseit i Prudenci Bertrana.

llada de vanitat i plena de jocs entre allò que és lúdic i allò que és líric. També, Rodolf Llorens, com acabem de veure, vol aquest retorn als infants i a la força de la paraula popular de la tradició viva.

La fantasia, la imaginació, la capacitat lúdica i la possibilitat lírica i poètica són factors primordials per a Miró i queden molt ben reflectits en la seva obra sota una aparença d'ingenuïtat infantil. La seva és una mirada que ha copsat i assumit que només l'ésser humà és capaç de donar la paraula a la vida. I la força de la paraula (a través de les llengües, de la música o de l'art en general) és molta, encara que ens sembli un «fet natural». L'ésser humà és l'únic capaç de crear llegendes i històries, d'humanitzar el món a través de la seva capacitat d'expressió que li permet compartir, comunicar i dialogar amb la realitat i amb els altres.

La capacitat de sorprendre's davant la immensitat i la complexitat de la vida, de desplegar la imaginació i el joc (en la cognició i en la praxis)..., són coses a reivindicar en aquesta societat cansada i amb «massa de tot». I de totes elles Miró ens en mostra la importància.

Cada artista trenca el silenci de la realitat i de la contemplació donant vida a les vibracions que percep i que el mouen a crear: «Crec que demà no tindrem cap escola acabada en "isme" [...]. A l'esperit lliure cada cosa de la vida li produirà la seva diferent sensibilitat, i voldrem veure, tan sols, a través de la tela, la vibració d'un esperit, vibració ben heterogènia [...]. Després del contemporani alliberament de les arts veiem sortir artistes sense cap bandera amb les cordes del seu esperit vibrant en diferents músiques». Gaudiu del traç expressiu de Miró, de la síntesi amb què aconsegueix mostrar la realitat amb traços mínims (com els del «Personatge i ocell en la nit»).

Individualment i col·lectivament (com a país), Miró ens mostra la importància de trobar l'encaix del concret i del global, del nacional i de l'universal i de l'individual i l'intersubjectiu. Miró planteja aquesta dialèctica com el repte per trobar la veu pròpia, la qual implica fer-se responsable de la pròpia vida i de l'espai que habitem. L'any 1922 en una carta a Joan Francesc Ràfols hi escriu: «Més convençut que mai de les meves idees estètiques i amor creixent immensament per la catalanitat artística o sigui en contra fals afrancesament català». I això és així perquè dos anys abans tenia molt clar, segons li escriu a Enric Cristòfor Ricart, que «cal ésser català internacional, un català casolà no té, ni tindrà cap valor al món». I per aconseguir-ho cal anar a Europa a París, Catalunya i Espanya són provincianes. A més, a Catalunya la gent que s'hi queda se solen adormir: «queden momificats» en vida. Ésser patriota, dirà, és actuar a l'estranger. I és que, com ja hem dit, Joan Miró rebla aquesta visió quan diu: «Sense l'esperit no es pot fer res: és el secret, la guspira, la única raó de l'existència».

Penso que val la pena aproximar-se a la seva obra per redescobrir-hi aquests plantejaments. Copsar com es tradueix aquesta dialèctica en l'art, com

se'ns comunica i com podem aprehendre-la. Per incrustar-la en la nostra sensibilitat. 25 anys després, Miró és ben viu. L'humanisme encara és un repte. 25 anys després de la seva mort, la mirada filosòfica de Llorens encara ens ajuda a lluitar per aquest humanisme que no és utopia sinó entusiasme de vida perquè, com bé escriu ell mateix en l'article «Realitats» l'any 1930: «És que el mon està tan pervertit que els que encara creuen en un món millor són utòpics? Cadascú ho pot contestar com bé li plagui, com li convingui o li hagin fet creure; per la meua part, encara que algú li sembli contraproductiu, sóc optimista, tinc una fe boja en el futur i sento tot l'hàlit del viure que és joia i esperança, mirant en tot el que és possible que no m'ofegui aquest altre "viure" llefiscós de la Civilització present»⁷.

Joan Miró i Rodolf Llorens són bons companys de viatge en la nostra pregunta pel sentit i pel valor de l'art, de la paraula i del gest que poetitza la realitat per a cercar-hi la plenitud de la vida. Bons companys de viatge i fills d'un període històric ple de misèries però també d'esperança i d'entusiasme. De lluita per l'ideal i per la vida. Dos fills d'un país que hem estat a punt de perdre i d'una memòria que ens ha de permetre treballar millor en el nostre present, si sabem assumir-la. I és que com bé conta Xavier Serra en analitzar el nostre passat cultural més recent: «La rica vida intel·lectual catalana d'avantguerra era per aquestes noves generacions, en el millor dels casos, un llista de noms despullada del bellugueig de la vida» (Serra, 2010: 15), i fins avui!

En la cultura catalana se solen reconèixer a escriptors, filòlegs i historiadors. La llengua i la història pesen molt (sobrepesen). Els científics, els artistes i els filòsofs queden en segon i tercer terme. Els autors que hem citat demostren, si volem una cultura i un país en majúscules, que això no pot anar així. Ells són mestres del diàleg lligat a l'esforç individual (a qui l'esforç eròtic del crear no els fa oblidar l'amor filial i l'acció en i pel present). Esperem, doncs, que, tots plegats, recuperem aquell seny que com diu Ferrater Mora serveix per mirar les coses un poc allunyats de la immediatesa i, sobretot, que es caracteritza per perseguir les coses amb fermesa i constància. Caminen en projectes de diàleg fructífer en i per a la cultura perquè una cultura forta és creadora, emprenedora i solidària.

Bibliografia i complements bibliogràfics

- BAUDRILLARD, Jean (2010). *Oblidar Artaud. Sobre Utopia*. Barcelona: el Tangram.
- CUSCÓ, Joan (2010). «Consideracions sobre la bellesa en l'estètica catalana contemporània» *La bellesa*. Barcelona: Societat Catalana de Filosofia;

-, (2010) (coord.) *Josep Soler i Sardà. Compondre i viure*. Vilafranca del Penedès: Andana.

DALÍ, Salvador (2002). *La Vida pública de Salvador Dalí*. Barcelona: Ara.

LLORENS, Rodolf (1977). *La ben nascuda*. Barcelona: Ariel; -, (2010), *Servidumbre y grandeza de la filosofía*. Mallorca: Lleonard Muntaner; -, (2005); *Catalunya des de l'esquerra*. València: Afers.

MIRÓ, Joan (2009). *El color dels meus somnis*. Mallorca. Lleonard Muntaner; -, (2009); *Epistolari català de Joan Miró 1911-1945*. Barcelona: Barcino / Fundació Carulla.

MOSÈS, Stéphane (1997). *El ángel de la historia*. Madrid: Càtedra / Universitat de València.

NICOL, Eduard (2007). *Formas de hablar sublimes: poesía y filosofía*. Mèxic: UNAM.

PUJOLS, Francesc (2004). *Llibre que conté els poesies d'en Francesc Pujols, amb un pròleg d'en Joan Maragall*. Barcelona: Quaderns Crema.

SERRA, Jaume (1934). *Sentit i valor de la nova filosofia*. Barcelona: Polònia & Margelí.

SERRA, Xavier (2010). *Història social de la filosofia catalana. La lògica (1900-1980)*. València: Afers.

SOLER, Josep (1999). *Otros escritos y poemas*. Zaragoza: Libros del innombrable.

TÀPIES, Antoni (2008). *En blanc i negre*. Barcelona: Cercle de lectors.